

*Костриба О. В.,**докторка філософії зі спеціальності «Філологія» (PhD),
асистентка кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»*

КОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СЛОВОВІРНОГО ГНІЗДА З ДІАЛЕКТНИМИ ВЕРШИНАМИ ЄДЕН / ЁДЕН: ПОДІЄВІ ПРОПОЗИЦІЇ

Анотація. Актуальною проблемою сучасної лінгвістики є встановлення семантичних моделей та декодування їхніх імпліцитних смислів задля комп'ютеризування даних. Словотвірний рівень мови найбільш приданий для розв'язання таких завдань, адже схематизування лексичного значення деривата враховує його ономазіологічну структуру, а також доповнює здобутки мотивологічних учень кризь призму дивергентно-конвергентних явищ, властивих твірному слову. У такому аспекті словотвірне гніздо уможливило опис концептів, оскільки становить фреймову структуру, яка нагромаджує, упорядковує, представляє певне знання, що оперте на ментальний досвід людства, при цьому завдяки безпосередній та опосередкованій словотвірній мотивації кореня вершини словотвірного гнізда – носія ідеї змісту та найбільш базового знання – можна встановити семантичні моделі слів із прихованим смислом. Отож з'ясування когнітивного змісту дериватів передбачає виявлення ієрархічних елементів фрейма: фрейм → субфрейм → слот → пропозиційна структура → пропозиція → актант та предикатна частини пропозиції.

У статті розглянуто інваріантну семантику похідних іменників, прикметників, дієслів, числівників із мутаційним змістом, згрупованих за гніздовим принципом у комплексну системоутворювальну одиницю з вершиною *dial.* єден / єден. Враховуючи послідовність словотвірної мотивації похідних слів, у розвідці проаналізовано деривати-іменники з простою та складною мотивувальною базою з акцентом на спільності кореня та встановлено поверхневі смисли фреймової семантики – субфрейми та слотні частини. Глибинний зміст передбачає виявлення у семантичній структурі похідного слова подієвих структур із ядерним предикатом та ліво- й правобічним актантами.

Перспективи дослідження полягають у планомірному встановленні ментальної семантики різночастиномовних дериватів, утворених від ядерних та периферійних класів твірних слів.

Ключові слова: словотвір, словотвірна мотивація, словотвірна гніздо, денумератив, лінгвокогнітологія, фрейм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальною проблемою сучасних дериватологічних студій є маркування когнітивної семантики похідних слів задля опису словотвірної системи мови як передумови оцифрування цих даних. Виявлення імпліцитних смислів значенсвих структур доповнює здобутки основоцентричної дериватології (при аналізованні враховується ономазіологічний підхід), а також мотивологічні аспекти дивергентно-конвергентних особливостей твірних слів (семантика вершини та похідних у статусі

твірних входить у значенсву структуру дериватів на наступні ступені словотворення, актуалізуючи семми цілком, почасти, або навпаки вони стають інертними).

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Когнітивна семантика похідних слів стала предметом зацікавлення М. Полюжина на базі англійської мови [1], В. Куранди на основі італійської мови [2]. Симбіоз дериватологічних досліджень та когнітивних учень в україністиці є побіжним й представлений працями М. Вінтонів [3], О. Олексенко [4], що свідчить про наявність нерозв'язаних мовознавчих, зокрема словотвірних, проблем кризь призму ментального змісту.

Формування мети статті. Оскільки подієва семантика субстантивного блоку віднумеративних гнізд ще не була об'єктом лінгвістичних розвідок, то метою роботи є здійснити когнітивний аналіз похідних іменників із мутаційним типом деривації та з простою й складною мотивувальною базою, систематизованих у словотвірне гніздо (СГ) з *dial.* єден / єден.

Матеріалом дослідження слугує спеціально змодельована картотека похідних слів, утворених від числівників діалектного пласту лексики єден / єден, які зафіксовані в таких лексикографічних працях, як «Словник української мови» в 20 томах (том 1–11) [5], «Словник української мови» в 11 томах [6], «Великий тлумачний словник сучасної української мови» за редакції В. Бусела [7], «Короткий словник лемківських говірок» П. Пиргея [8], на онлайн-платформі «Slovnuk me» [9].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вершини словотвірного гнізда, які належать до лексики діалектного ареалу, – єден / єден – на когнітивному рівні формують єдину фрейм-структуру, дериваційний простір якої становить 111 похідних слів.

Фреймова модель гнізда, опираючись на вчення М. Мінського [10, с. 2], представлена поверхневим рівнем, а саме: субфреймовою частиною, якій у мотивології відповідає поняття «мотивувальна семема», епідигматичною частиною, яка об'єднує деривати з переосмисленою семантикою, слотною частиною, тобто вербалізованим слотом, еквівалентним дефініції «мотивувальна сема», та когнітивним слотом – тематикою, яка згруповує деривати в блоки. Глибинний рівень фреймової мережі репрезентований схематизацією семантики на узагальненому рівні (пропозиційні структури (ПС)), та на конкретному рівні (пропозиції (П)). Неспівмірність лексичного значення похідного слова та пропозиції становить семантичні чи пропо-

зиційні прирощення [11, с. 5] (у тексті прирощення будь-якого типу виокремлено курсивом).

У розвідці зацентровано на когнітивному описі інваріантної семантики дериватів таких лексико-граматичних класів, які іменники, прикметники, дієслова, числівники, із мутаційним типом деривації, які характеризуються наявністю дво- та трикомпонентних структур із ядерним предикатом, так звані *подієві пропозиції* (П-пропозиції) [3, с. 52].

Субстантивний блок похідних слів загалом репрезентований сімома семантичними позиціями, із-поміж яких три словотвірні значення (СЗ) охоплюють іменники з простою мотивувальною базою, а чотири – зі складною.

До першої групи належать похідні, які є носіями таких СЗ: СЗ *‘носій кількісної ознаки’*: СУБФРЕЙМ ЛСВ₂ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС *‘самотній, одинокий’* – СЛОТ *‘відокремлення’*: ПС *‘суб’єкт-особа – предикат – кількісна ознака_n (Num)’*: П *‘особа відокремлена / унікає / не спирається і схарактеризована кількісною ознакою_n на позначення чогось єдиного’*: *єдинак* (*‘діал. Одинак’* – 1. Той, хто [сам, без інших], *відокремився* [від людей] // Той, хто *унікає* [інших людей] // Той, хто *не спирається* [на допомогу або підтримку інших]), *єдиніця* (*‘діал. Те саме, що єдиначка – Жін. рід до єдинак – діал. Одинак – 1. Той, хто [сам, без інших], відокремився* [від людей] // Той, хто *унікає* [інших людей] // Той, хто *не спирається* [на допомогу або підтримку інших]’); СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС *‘кількість’* – СЛОТ *‘математичний показник’*: ПС *‘об’єкт – предикат – кількісна ознака_n (Num)’*: П *‘цифра [називає] [число] за кількісною ознакою_n на позначення єдності’*: *єденістка* (*‘1. Одинадцятка – [Назва числа II і] його цифрового позначення // [розм. Назва того чи іншого виду транспорту, нумерованого числом II (автобус, трамвай і т. ін.), цифра II]’*); П *‘число, [називане] за кількісною ознакою_n на позначення єдності’*: *єденістка* (*‘1. Одинадцятка – Назва числа II і [його цифрового позначення] // [розм. Назва того чи іншого виду транспорту, нумерованого числом II (автобус, трамвай і т. ін.), цифра II]’*); П *‘транспорт, нумерований за кількісною ознакою_n на позначення єдності’*: *єденістка* (*‘1. Одинадцятка – [Назва числа II і його цифрового позначення] // розм. Назва [того чи іншого виду] транспорту, нумерованого числом II [автобус, трамвай і т. ін.), цифра II]’*); СЗ *‘носій ознаки’*: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС *‘тільки названий’* – СЛОТ *‘математичний показник’*: ПС *‘об’єкт – предикат – ознака_n (Adj)’*: П *‘цифра позначає [число] зі значенням єдності’*: *єдінка* (*‘Одиниця – 1. [Найменше ціле число, перше в десятку, а також] цифра 1, якою воно позначається; // [тільки мн. Числа від 1 до 9, а також] цифри, що їх позначають; // [тільки мн. Останні] цифри [багатозначних чисел], цифра 1’*); П *‘число, [називане] за ознакою_n зі значенням єдності’*: *єдінка* (*‘Одиниця – 1. [Найменше ціле] число, [перше в десятку, а також] цифра 1, якою воно позначається; // [тільки мн.] Числа від 1 [до 9, а також] цифри, що їх позначають; // [тільки мн. Останні цифри багатозначних] чисел, [цифра 1]’*); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС *‘той самий’* – СЛОТ *‘цифра, число’*: ПС *‘суб’єкт – предикат – ознака_n (Adj)’*: П *‘особа, яка належить до [того], що схарактеризоване ознакою_n з кількісним виявом’*: *єдиноплемінник* (*‘Людина, яка належить до одного [з ким-небудь племені], однієї [національності], одного [народу]’*); СЗ *‘носій процесуальної ознаки’*: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС

‘тільки названий’ – СЛОТ *‘виконавець’*: ПС *‘суб’єкт-особа – предикат_v (V)’*: П *‘особа об’єднує_v [когось / щось]’*: *об’єднувач* (*‘Той [(те)], хто [(що)] об’єднує’*); ВС *‘тільки названий’* – СЛОТ *‘засіб’*: ПС *‘об’єкт – предикат_v (V)’*: П *‘об’єкт об’єднує_v [когось / щось]’*: *об’єднувач* (*‘[Той] (те), [хто] (що) об’єднує’*); СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС *‘тільки названий’* – СЛОТ *‘обладнання’*: ПС *‘об’єкт – предикат – предикат_v (V)’*: П *‘пристрій з’єднує_v щось’*: *з’єднувач* (*‘Пристрій для з’єднування чого-небудь’*).

До другої групи належать деривати, семантику твірної бази яких супроводжує мутаційний процес: *ускладнене синтагматичне СЗ зі СЗ ‘носій предметної ознаки’*: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС *‘кількість’* – СЛОТ *‘транспортний засіб’*: ПС *‘об’єкт – предикат – об’єкт_n (Num-N)’*: П *‘літак, [названий] за його ж елементом_n, який має кількість «один»’*: *єдиноплатовець* (*‘Літак, що має [лише два крила й] один [мотор]’*); ВС *‘кількість’* – СЛОТ *‘зброя’*: ПС *‘об’єкт – предикат – об’єкт_n (Num-N)’*: П *‘рушниця, [названа] за її ж елементом_n, який має кількість «один»’*: *єднорурка* (*‘Рушниця-одно[стволка]’*); ПС *‘суб’єкт-тварина – предикат – об’єкт_n (Num-N)’*: П *‘тварина, яка [живе / має] вік у кількості «один»’*: *єдноріччак* (*‘Одно[річна] тварина’*); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС *‘той самий’* – СЛОТ *‘релігія’*: ПС *‘суб’єкт-особа – предикат – об’єкт_n (Num-N)’*: П *‘особа, яка [названа] за вірою, яка схарактеризована кількістю «один»’*: *єдиновірець* (*‘Людина однієї [з ким-небудь] віри, [релігії]’*); ВС *‘той самий’* – СЛОТ *‘вік’*: ПС *‘суб’єкт-особа – предикат – об’єкт_n (Num-N)’*: П *‘особа, яка [має] літа, схарактеризовані кількісною ознакою на позначення аналогічності’*: *єдиоліток* (*‘Одноліток, [ровесник]’*); ВС *‘той самий’* – СЛОТ *‘спільність імені’*: ПС *‘суб’єкт-особа – предикат – об’єкт_n (Num-N)’*: П *‘особа [має] ім’я_n, схарактеризоване кількісною ознакою на позначення спільності’*: *єдиомієнник* (*‘Тезко, [друга] особа з таким самим ім’ям’*); ВС *‘той самий’* – СЛОТ *‘виконавець’*: ПС *‘суб’єкт-особа – предикат – об’єкт_n (Num-N)’*: П *‘особа здійснює процесуальний об’єкт_v, схарактеризований кількісною ознакою’*: *єдиноначальник* (*‘Особа, яка здійснює єдиноначальність’*); *ускладнене синтагматичне СЗ зі СЗ ‘абстрагована предметність’*: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС *‘кількість’* – СЛОТ *‘явища управління’*: ПС *‘об’єкт-кон’юнктор – предикат – об’єкт_n (Num-N)’*: П *‘влада зосереджується в того_n, хто схарактеризований кількістю на позначення «один»’*: *єдиновладдя* (*‘Зосередження влади в одних [руках]; [повнота, необмеженість чисті-небудь] влади’*); СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС *‘тільки названий’* – СЛОТ *‘релігія’*: ПС *‘об’єкт-кон’юнктор – предикат – об’єкт_n (Num-N)’*: П *‘уявлення, що визнає тільки Бога_n, схарактеризованого кількісною ознакою’*: *єдинобожжя* (*‘[Релігійне] уявлення, яке визнає [творцем і правителем світу] тільки одного Бога; [монотеїзм]’*); *ускладнене синтагматичне СЗ зі СЗ ‘опредметнена дія’*: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС *‘кількість’* – СЛОТ *‘змагання’*: ПС *‘об’єкт-кон’юнктор – предикат – кількісна ознака_n (Num-N)’*: П *‘бій / боротьба, що [відбувається] між особами_n, названими за кількістю «один»’*: *єдиноборство* (*‘Бій, боротьба сам на сам [між двома противниками]; [по]єдинок’*); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС *‘той самий’* – СЛОТ *‘релігія’*: ПС *‘об’єкт-кон’юнктор – предикат – кількісна ознака_n (Num-N)’*: П *‘віра [визнається] такою_n, як названо кількісною ознакою’*: *єдиновірство* (*‘1. Визнання однієї [з ким-небудь] віри; спільність [релігії]’*).

Поодинокі похідні ад'єктиви постають інтерфіксацією без субкатегоризування чи перекатегоризування частиномовного значення стрижневого слова синтагми: **чисте синтагматичне СЗ**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'кількість' – СЛОТ 'морські тварини': ПС 'суб'єкт-тварина – предикат – кількісна ознака_{п (Num-N)}': П 'тварина, [названа] за кількісною ознакою_в': *єдинокісний* ('1. [зоол. Рідкісна морська] тварина [родини дельфінових із довгим бивнем у верхній щелепі; нарвал]); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'одяг': ПС 'об'єкт – предикат – кількісна ознака_{п (Num-N)}': П 'стрій / форма, [названа] за кількісною ознакою_п': *єдинокісний* ('Однокісний, [військова уні]форма').

Прикметникам із мутаційним типом деривації властиві чотири семантичні позиції. Деривати трьох СЗ представлені простою мотивувальною базою: **СЗ 'ознака за дією, що названа твірним дієсловом'**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'тільки названий' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – предикат_{в (v)}': П 'який [названий] за дією_в на позначення відокремлення: *від'єднаний* ('Дієприкм. пас. до від'єднати'), *від'єднуваний* ('Дієприкм. пас. до від'єднувати'), П 'який [названий] за дією_в на позначення з'єднування': *з'єднаний* ('1. Дієприкм. пас. до з'єднати 1'), *з'єднувальний* ('Признач. для з'єднування [чого-небудь]'), *об'єднуваний* ('Дієприкм. пас. до об'єднувати'), *поєднуваний* ('Дієприкм. пас. до поєднувати 1'), П 'який об'єднує кого-, що-небудь': *об'єднувальний* ('Який об'єднує, [спричиняється до] об'єднання кого-, чого-небудь; об'єднаний'), П 'який [названий] за дією_в на позначення скріплення': *з'єднуваний* ('Дієприкм. пас. до з'єднувати 2'), П 'який з'єднує що-небудь': *єднаний* ('1. Який що-небудь з'єднує'), П 'який [відноситься] до дії_в на позначення повторного з'єднання': *возз'єднаний* ('Дієприкм. пас. до возз'єднати'), *возз'єднаний* ('Стос. до возз'єднання'); **СЗ 'кількісна ознака'**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'тільки названий' – СЛОТ 'якість, яка означає особу і неособу': ПС 'ознака – предикат – кількість_{п (Num)}': П 'який є таким, як названо твірним, схарактеризованим кількісною ознакою_п': *єдиний* ('1. Тільки один, [без інших]); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає особу і неособу': ПС 'ознака – предикат – кількість_{п (Num)}': П 'який не відрізняється / не змінився від кількісної ознаки_п': *єднаний* ('Однаковий – Який [нічим] не відрізняється [від інших у чому-небудь]; [такий самий] // Який [ніяк] не змінився; [такий, як завжди] // [Рівний з іншим за розміром, обсягом, кількістю і т. ін.]); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – кількість_{п (Num)}': П 'який є рівним з кількісною ознакою_п': *єднаний* ('Однаковий – [Який нічим не відрізняється від інших у чому-небудь; такий самий] // [Який ніяк не змінився; такий, як завжди] // Рівний [з іншим за розміром, обсягом, кількістю і т. ін.]); **СЗ 'співвідносний із ознакою чи характеризується ознакою, що названа твірним прикметником'**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає особу і неособу': ПС 'ознака – предикат – ознака_{в (Adj)}': П 'така сама ознака, яка [названа] за ознакою_в зі значенням тотожності': *єднаний* ('[Який нічим не відрізняється від інших у чому-небудь]; такий самий'); **СЗ 'ознака за відношенням до того, що названо твірним іменником'**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака –

предикат – об'єкт-кон'юнктор_{в (N)}': П 'який [відноситься] до ситуації, схарактеризованої кількісною ознакою_в на позначення тотожності': *єдинокісний* (у 1 знач.) ('Прикм. до єдинокісність – 2. Течія в старообрядництві, прихильники якої визнають православне духовенство, але зберігають старописні ікони і богослужбові стародруки'), *єдинокісний* ('Прикм. до єдинокісність – 1. Визнання однієї з ким-небудь віри, спільність релігії'); ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає особу': ПС 'ознака – предикат – суб'єкт-особа_{в (N)}': П 'який [відноситься] до особи зі значенням релігійного характеру, схарактеризованої кількісною ознакою_в на позначення тотожності': *єдинокісний* (у 2 знач.) ('Прикм. до єдинокісність – 2. Прихильник єдинокісності (у 2 знач.)').

Рідше мутація супроводжує синтагматичний зміст твірної бази у віднумеративних прикметниках: **ускладнене синтагматичне СЗ зі СЗ 'ознака за відношенням до того, що названо твірним іменником'**: СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{в (Num-N)}': П 'який [відноситься] до влади_в, що схарактеризована кількісною ознакою / **зосереджує** в собі кількісну ознаку': *єдинокісний* ('Який у своїх [руках неподільно] зосереджує всю владу'), П 'який [відноситься] до крові_в, що схарактеризована кількісною ознакою / **має** [когось] у схарактеризованій кількості': *єдинокісний* ('Який має [з ким-небудь] одного [батька або матір]'), П 'який [відноситься] до утробы / **народжений** з утробы_в, що схарактеризована кількісною ознакою': *єдинокісний* ('Народжений тією самою матір'ю'), П 'який [відноситься] до роду_в та схарактеризований кількісною ознакою': *єдинокісний* ('заст. Єдиний у [батьків (про дітей)]'), П 'який [має] сутність_в, схарактеризовану кількісною ознакою': *єдинокісний* ('рел.-церк. книжн. Який має [з ким-, чим-небудь] одну сутність, суть'), П 'який [відноситься] до покоїв_в, що схарактеризовані кількісною ознакою': *єдинокісний* ('Однокімнатний – 3 однієї кімнати'), П 'який [відноситься] до племені_в, що належить до схарактеризованої кількості': *єдинокісний* ('Який належить до одного [з ким-небудь] племені, однієї [національності], одного [народу]); СУБФРЕЙМ ЛСВ₅ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС: 'єдиний': СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{в (Num-N)}': П 'який [відноситься] до гатурнку_в, який схарактеризований кількісною ознакою': *єдинокісний* ('Одно[рідний], одного [сорту й виду]); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'перший серед названих' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{в (Num-N)}': П 'який відноситься до держави_в, яка [схарактеризована] кількісною ознакою / **має** кількісну ознаку': *єдинокісний* ('Який має [необмежену владу]); СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'кількість' – СЛОТ 'якість, яка означає особу і неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{в (Num-N)}': П 'який [відноситься] до року_в, який [схарактеризований] кількісною ознакою / **має** кількісну ознаку': *єдинокісний* ('Одинадцятирічний – 1. Який триває одинадцять років'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'кількість' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{в (Num-N)}': П 'який [відноситься] до *колії_в, яка [схарактеризована] кількісною ознакою / **має** кількісну ознаку': *єдинокісний* ('Однокілісний – Який має одну колію (у 2 знач.)'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₂ ФРЕЙМА едєн / еден: ВС 'самотній, одинокий' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу':

ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{n (Num-N)}': П 'який відбувається, триває час_n, представлений у кількості «один» / розрахований, призначений на кількість «один»: *єднoднoвiй* ('Одноденний – Який відбувається, триває [впродовж] одного [дня] // *Розрахований, призначений на один [день]*'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₆ ФРЕЙМА еден / еден: ВС 'окремий' – СЛОТ 'якість, яка означає особу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{v (N)}': П 'ознака, що відноситься до селянина_v': *єднoосiбнiцький* ('Одноосібницький – іст. Прикм. до одноосібник і [одноосібництво]'); ВС 'окремий' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт-кон'юнктор_n': П 'ознака, що відноситься до ситуації_n': *єднoосiбнiцький* ('Одноосібницький – іст. Прикм. до [одноосібник] і одноосібництво'); СУБФРЕЙМ Епідигматична частина ФРЕЙМА еден / еден: ВС 'послаблення всіх слотів' – СЛОТ 'якість, яка означає неособу': ПС 'ознака – предикат – об'єкт_{v (Adj-N)}': П 'ознака, яка [характеризує] [метод управління]_v, схарактеризований асоціативною ознакою': *єднoначальний* ('Прикм. до єдиноначальність').

Вербативи з мутаційним змістом представлені чотирма семантичними позиціями, які репрезентовані єдиною ономасіологічною ознакою в межах семантики похідного слова: СЗ '*повторна реалізація дії, що названа твірним дієсловом*': СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС 'тільки названий' – СЛОТ 'повторний зв'язок / завершеність дії': ПС 'предикат – предикат-предикат_{v (V)}': П 'знову з'єднати_v те / тих, що [розділені] на кількість, що позначає ознаку єдності': *вoзз'єднати* ('Знову з'єднуювати [кого-, що-небудь] в ціле, яке раніше було розділене на частини (перев. про народ, країну, колектив, родину)'); СЗ '*протилежна дія до тієї, що названа твірним дієсловом*': СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС 'лише названий' – СЛОТ 'відокремлення': ПС 'предикат-предикат – предикат_{v (V)}': П '[відокремлювати приєднане]_v': *вiд'єднати* ('Відокремлювати [що-небудь] приєднане'); СЗ '*бути в ситуації, яка названа твірним іменником*': СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС 'лише названий' – СЛОТ 'змагання': ПС 'предикат-предикат – об'єкт-кон'юнктор_{v (N)}': П '*боротися / [битися]* у ситуації, що схарактеризована кількісною ознакою': *єднoбoрoствyвати* ('рідко. Боротися, битися один на один [із ким-, чим-небудь]'); СЗ '*дія за ознакою*': СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС 'лише названий' – СЛОТ 'зв'язок': ПС 'предикат – предикат – ознака_{v (Adj)}': П '*створювати* єдність за кількісною ознакою': *єднати* ('1. Створювати єдність (у 1 знач.) [між ким-небудь; згуртовувати]').

Блок похідних нумеративів, які засвідчують мутацію твірної бази, представлений трьома позиціями. Так, деривати з простою мотивувальною базою є носіями двох СЗ: СЗ '*порядкове відношення до дискретної кількості*': СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА еден / еден: ВС 'кількість' – СЛОТ 'відношення': ПС 'кількість – предикат – кількість_{n (Num)}': П 'дискретно-недискретна кількість [відноситься] до дискретної кількості_n, що називає одне з чисел другого десятка': *єдeнaдцятий* ('числ. Те саме, що єдинадцятий' – числ. Єдинадцятий – Числівник порядковий, відповідний до кількісного числівника єдинадцять'); ВС 'кількість' – СЛОТ 'відношення': ПС 'кількість – предикат – кількість_{v (Num)}': П 'дискретно-недискретна кількість [відноситься] до дискретної кількості_v, що називає одне з чисел другого десятка': *єдeнaдцятий* ('числ. Єдинадцятий – Числівник порядковий, відповідний до кількісного числівника єдинадцять'); СЗ '*недискретна кількість від дискретної*': СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА еден / еден: ВС 'кіль-

кість' – СЛОТ 'недискретна кількість': ПС 'кількість – предикат – кількість_{v (Num)}': П 'недискретна кількість [складається з / називає] дискретну кількість_v, що номінує одне з чисел другого десятка': *єдeнaдцятeрo* ('числ. Те саме, що єдинадцятeрo – числ., збірн. Єдинадцятeрo – числ., збірн. Єдинадцять (уживається з іменниками чоловічого роду, іменниками, що означають сукупність істот різної статі, іменниками середнього роду, що означають назви істот та речей, а також з особовими займенниками у множині)'), *єдeнaдцятeрo* ('числ. Те саме, що єдинадцятeрo – числ., збірн. Єдинадцять (уживається з іменниками чоловічого роду, іменниками, що означають сукупність істот різної статі, іменниками середнього роду, що означають назви істот та речей, а також з особовими займенниками у множині)'). Деривати зі складною мотивувальною базою нечастотні: *нeуcклaднeнe cинтaгмaтичнe* СЗ: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА еден / еден: ВС 'цифра / число' – СЛОТ 'дискретна кількість': ПС 'кількість – предикат – кількість_{v (Num-Num)}': П 'число [складається з] / [називає] дискретну кількість_v, схарактеризовану дискретною кількістю на позначення першого десятка': *єдeнaдцят* ('числ. Єдинадцять – числ. кільк. Назва числа 11 [і його цифрового позначення]; // [Кількість із 11 одиниць]'); П 'цифра [називає] дискретну кількість_v, схарактеризовану дискретною кількістю на позначення першого десятка': *єдeнaдцят* ('числ. Єдинадцять – числ. кільк. [Назва числа 11] і його цифрового позначення; // [Кількість із 11 одиниць]'); ВС 'кількість' – СЛОТ 'дискретна кількість': ПС 'кількість – предикат – кількість_{v (Num-Num)}': П 'дискретна кількість [складається з] / [називає] дискретну кількість_v, схарактеризовану дискретною кількістю на позначення першого десятка': *єдeнaдцят* ('числ. Єдинадцять – [числ. кільк. Назва числа 11 і його цифрового позначення]; // Кількість із 11 [одиниць]').

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку. Фреймова семантика СГ діал. еден / еден представлена субфреймами ЛСВ₁, ЛСВ₂, ЛСВ₃, ЛСВ₄, ЛСВ₅, ЛСВ₆, ЛСВ₇. Когнітивні слоти в межах частин мови розкривають такі теми: 'відокремлення', 'математичний показник', 'цифра, число', 'виконавець', 'засіб', 'обладнання', 'транспортний засіб', 'зброя', 'релігія', 'вік', 'спільність імені', 'явища управління', 'релігія', 'змагання', 'морські тварини', 'одяг' (для іменників), 'якість, яка означає неособу', 'якість, яка означає особу і неособу', 'якість, яка означає неособу' (для прикметників), 'повторний зв'язок / завершеність дії', 'відокремлення', 'змагання', 'зв'язок' (для дієслів), 'відношення', 'недискретна кількість', 'дискретна кількість' (для числівників). Семантичні структури похідних слів є дво- та трикомпонентними.

Перспективи дослідження полягають у послідовному встановленні й інтерпретуванні когнітивної семантики дериватів, мотивованих різними класами твірних слів.

Література:

1. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення : монографія. Ужгород : Видавництво «Закарпаття», 1999. 235 с.
2. Куранда В. Лексико-словотвірне гніздо з вершиною «ogzo – ячміль» у біблійних текстах та його дериваційна семантика. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. 2016. Вип. 1 (35). С. 25–28.
3. Вінтонів М. Пропозиційний аспект висловлення. *Вісник Донецького національного університету. Серія «Б: Гуманітарні науки»*. 2014. Вип. 1–2. С. 51–58.

4. Олексенко О. Пропозиційний аналіз як метод моделювання словотвірного гнізда. *Граматичні студії*. 2016. Вип. 2. С. 96–100.
5. Словник української мови : в 20 т. / за ред. В. М. Русанівського. Київ, 2010–2019. Т. 1–11.
6. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ, 1970–1980.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусела. Київ ; Ірпінь, 2002. 1440 с.
8. Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок / упор. Є. Д. Турчин. Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. 234 с.
9. Slovnyk.me. URL: <https://slovnyk.me/> (дата звернення: 11.01.2024).
10. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. *The Psychology of Computer Vision* (P. H. Winston, Ed.). McGraw-Hill, New York. 1975. PP. 1–76.
11. Бабич Т. В. Інноваційні зміни семантики слів як наслідок імпліцитних прирощень смислу. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 3–6.

Kostrыba O. Cognitive dimension of the word-forming nest with dialectal vertices yeden / yeden (“єдєн / єден”): actional propositions

Summary. The word-forming level of the language is most suitable for solving such tasks, because the schematization of the lexical meaning of the derivative takes into account its onomasiological structure, and also complements the achievements of motivological studies through the prism of divergent-convergent phenomena inherent in the creative word. In this aspect, the word-forming nest enables

the description of concepts, as it constitutes a frame structure that accumulates, organizes, presents certain knowledge based on the mental experience of mankind, and thanks to the direct and indirect word-forming motivation of the root, the top of the word-forming nest is the carrier of the idea of content and the most basic knowledge – it is possible to establish semantic models of words with a hidden meaning. Therefore, finding out the cognitive content of derivatives involves identifying the hierarchical elements of the frame: frame → subframe → slot → propositional structure → proposition → actant and predicate parts of the proposition.

The research paper examines the invariant semantics of derived nouns, adjectives, verbs, numerals with a mutational meaning, grouped according to the nesting principle into a complex system-forming unit with a dial vertices yeden / yeden (“єдєн / єден”). Taking into account the sequence of word-forming motivation of derived words, the research analyzed noun derivatives with a simple and complex motivational base with an emphasis on the commonality of the root and established the surface meanings of frame semantics – subframes and slot parts. In-depth content involves the detection of event structures with a nuclear predicate and left- and right-sided actants in the semantic structure of the derived word.

The prospects of the research consist in the systematic establishment of the mental semantics of multi-language derivatives formed from core and peripheral classes of forming words.

Key words: word-formation, word-formative motivation, word-forming nest, denumerative, linguocognitology, frame.